

Tuomas Ikonen

Lakimies
2/2026
s. 275–281

Ylimääräisen tiedon problematiikka – Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä

1. Kun tieto jää käyttämättä

Tutkimusaiheen valinta juontaa juurensa vuoteen 2014, jolloin työskentelin rikostutkijana poliisissa. Tuolloin olivat juuri tulleet voimaan esitutkintalaki (805/2011, ETL), pakkokeinolaki (806/2011, PKL) ja poliisilaki (872/2011, PolL), joilla toteutettiin laaja kokonaisuudistus. Olin mukana tutkintaryhmässä, joka selvitti rikoslain (39/1889, RL) 50 luvun 2 §:ssä (1304/1993) rangaistavaksi säädettyä törkeää huumausainerikosta. Yhtenä tiedonhankintakeinona hyödynsimme telekuuntelua (PKL 10:3), jonka avulla seurasimme rikoksesta epäillyn puhelinliikennettä.

Eräässä puhelussa epäilty kertoi kaverilleen: ”Kiihtelysvaaran mönkijä on Raatekankaan hallilla.” Tämä tutkittavana olevaan rikokseen nähden merkityksetön tieto kiinnitti huomiomme, sillä olimme pari päivää aiemmin saaneet tiedon 8 000 euron arvoisen mönkijän varkaudesta Kiihtelysvaarassa. Epäillyn käytössä ollut Raatekankaan halli oli puolestaan tuttu aiemmasta rikosjutusta.

Vastaavassa tilanteessa vuotta aiemmin olimme tehneet etsinnän ja palautaneet varastetun omaisuuden takaisin omistajalleen. Nyt oikeustila oli kuitenkin muuttunut. Uuden PKL:n mukaan ylimääräistä tietoa sai käyttää rikoksen selvittämiseen – eli näyttönä tai pakkokeinon perusteena – vain laissa erikseen määritellyissä tilanteissa (PKL 10:56.1–2). Varkauden (RL 28:1, 769/1990) tai kätkemisrikoksen (RL 32:1, 61/2003) tapauksessa nämä edellytykset eivät täyttyneet. Sitä vastoin ylimääräistä tietoa sai käyttää vapaasti poliisitoiminnan suuntaamiseen (PKL 10:56.4). Niinpä välitimme tiedon varkautta tutkivalle ryhmälle. Kun kuukautta myöhemmin teimme etsinnän törkeän huumausainerikoksen perusteella hallille, mönkijää ei enää löytynyt.

* *Tuomas Ikonen*, OTT. Lectio praecursoria Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnassa 12.12.2025 pidetyssä väitöstilaisuudessa, jossa kirjoittaja puolusti väitöskirjaansa Ylimääräisen tiedon problematiikka – Tutkimus salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämisestä. Lektio esitetään tässä vähäisin muutoksina.

Tapaus jäi pitkäksi aikaa mietityttämään minua, sillä siinä epäillyn ja asianomistajan oikeudet asettuivat poikkeuksellisen konkreettisesti vastakkain. Tämä herätti kysymyksen siitä, miten ylimääräistä tietoa voidaan käyttää oikeudenmukaisesti. Ylimääräisen tiedon käyttäminen merkitsee aina puuttumista epäillyn ja syytetyn yksityiselämään. Onkin huomattava, että salaisen pakkokeinon kohteena olevalla henkilöllä on oikeus yksityisyyteen kaikissa tiedon elinkaaren vaiheissa – niin sen hankinnassa, käsittelyssä kuin mahdollisessa hyödyntämisessä. Toisaalta, kuten tapausesimerkistä käy esiin, kyse ei kuitenkaan ole vain epäillyn ja syytetyn oikeuksista. Ylimääräisen tiedon käyttäminen – tai pikemminkin käyttämättä jättäminen – voi vaikuttaa merkittävästi myös asianomistajan asemaan ja oikeuksiin.

Lain esitöihin perehtyessäni kävi ilmi, että nämä yksilölliset oikeudet heijastavat syvempää perusoikeuksien välistä konfliktia ja samalla kysymystä siitä, missä kulkevat esitutkintaviranomaisen toimivallan rajat. Tämä sai pohtimaan, voiko rikosilmoitus ylipäätään perustua sellaiseen ylimääräiseen tietoon, jota ei saa käyttää rikoksen selvittämisessä. Entä jos tietoa käytetään kuulustelussa ilman laissa määriteltyjä edellytyksiä – saastuttaako se epäillyn myöhemmät kertomukset ja täytyykö ne silloin poistaa esitutkinta-aineistosta? Sain kysymyksiini poliisiin ja syyttäjien keskuudessa yllättävän erilaisia vastauksia. Samalla kävi ilmi, kuinka vähäiselle huomiolle aihe oli oikeustieteellisessä tutkimuksessa jäänyt. Tästä vahvistui käsitys tutkimuksen painavasta yhteiskunnallisesta tarpeesta. Vaikka tuosta hetkestä on kulunut yli vuosikymmen ja sääntelyä on sittemmin osin täsmennetty, keskeiset jännitteet ja kysymykset ovat säilyneet.

2. Ylimääräinen tieto lainopin ja empirian rajapinnassa

Edellä kerrottuihin lähtökohtiin nojaava väitöskirjani koostuu neljästä osatutkimuksesta ja synteesisistä. Kahdessa ensimmäisessä osatutkimuksessa analysoin ylimääräisen tiedon määritelmää ja sen käyttämistä rikoksen selvittämisessä, esitutkinnan suuntaamisessa sekä syyttömyyttä tukevana selvityksenä. Kolmannen osatutkimuksen teimme yhdessä kasvatustieteen tohtori Anna Kristiina Kokon kanssa. Hänen metodologisen asiantuntemuksensa avulla tutkimme ylimääräisen tiedon käyttämiseen kohdennettavaa laillisuusvalvontaa poliisissa. Neljännessä osatutkimuksessa analysoin ylimääräiseen tietoon liittyviä kysymyksiä todistus oikeudellisessa kontekstissa. Synteessissä osatutkimusten johtopäätökset liitetään laajempaan oikeudelliseen viitekehykseen ja jäsennetään yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Kuten rikostutkinnassa myös akateemisessa tutkimuksessa tiedonhankinnan menetelmä rakentuu tiedon tarpeen ympärille. Väitöskirjassani menetelmällinen

perusta on ensisijaisesti lainopillinen. Sen avulla analysoin, millaisia merkityksiä ylimääräisen tiedon eri käyttötarkoituksille tulisi antaa ja miten voimassa oleva sääntely suhteutuu esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 25 §:ssä (732/2015) säädettyyn hyödyntämiskieltoon ja muuhun todistusoikeudelliseen systematiikkaan. Kolmannessa osatutkimuksessa hyödynnämme lisäksi empiiristä otetta. Salaisen tiedonhankinnan valvonnasta vastaaville virkamiehille tehdyt haastattelut ja niiden pohjalta tekemämme sisällönanalyysi avaavat uusia ulottuvuuksia ylimääräisen tiedon tematiikkaan. Synteesissä sen sijaan esitän lainsäädäntöehdotukset sääntelyn kehittämiseksi de lege ferenda -tutkimuksen keinoin.

3. Ylimääräisen tiedon käyttämisen normatiiviset lähtökohdat

Väitöskirjassani osoitan, että ylimääräisen tiedon problematiikka muodostaa oikeudellisesti monikerroksisen kokonaisuuden. Se jäsentyy kolmeen toisiinsa limittyvään osa-alueeseen: sääntelyyn, tiedonhallintaan ja laillisuusvalvontaan.

Sääntelyn kehikko rakentuu kahdesta keskeisestä pykälästä. PKL 10:55:ssä määritellään, mitä ylimääräinen tieto on, kun taas saman luvun 56 §:ssä säädetään, milloin sitä saa käyttää. Sääntelyn perustana ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä johdetut periaatteet. Niiden mukaan salaisia pakkokeinoja koskevan sääntelyn tulee olla selkeää ja täsmällistä sekä perustua välttämättömyyden ja toissijaisuuden periaatteisiin. Ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan ole ottanut kantaa siihen, miten ylimääräisen tiedon käyttämisestä tulisi kansallisesti säätää.

Tämän ohella sääntelylle asettaa reunaehdot perustuslain (731/1999) 10 §:ssä turvattu luottamuksellisen viestin salaisuus. Pykälän 4 momentin niin sanottu rajoituslauseke määrittää, millä edellytyksillä tähän suojaan voidaan lailla puuttua esimerkiksi yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten tutkinnassa. Sääntelyn kannalta ratkaiseva kysymys on, muodostuuko ylimääräisen tiedon käyttäminen uudelleenlaiseksi puuttumiseksi luottamuksellisen viestin salaisuuteen ja edellyttääkö se siten rajoituslausekkeen soveltamista. Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan kyse on uudesta puuttumisesta, joka voidaan sallia vain rajoituslausekkeessa asetetuin edellytyksin.

Tämän tulkintalinjan seurauksena oikeustila on muotoutunut sellaiseksi, että ylimääräistä tietoa voidaan käyttää ensinnäkin silloin, kun se koskee rikosta, jonka tutkinnassa olisi voitu käyttää samaa pakkokeinoja, jolla tieto alun perin saatiin (PKL 10:56.1). Toiseksi käyttö on sallittua, jos tiedolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämisessä ja kyse on rikoksesta, josta

säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, tai rikoksesta, joka on erikseen mainittu käyttöpöykälän rikosluettelossa (PKL 10:56.2).

4. Luottamuksellisen viestin salaisuus rajoittavana tekijänä – uusi tulkintalinja

Tutkimukseni keskeinen väite on, että voimassa oleva sääntely ei tosiasiallisesti vahvista rikoksesta epäillyn ja syytetyn luottamuksellisen viestinnän suojaa vaan saattaa tarpeettomasti vaikeuttaa rikostutkintaa. Esitänkin perustuslakivaliokunnan linjasta poikkeavan tulkinnan. Jos viranomaiset ovat saaneet viestin sisällön lainmukaisesti osana alkuperäistä tiedonhankintaa, sen käyttäminen toissijaisessa asiayhteydessä ei merkitse viestin salaisuuden uudelleen rikkomista sellaisella tavalla, että rajoituslausekkeen edellytysten tulisi täytyä.

Avaan tulkintaani aiemmin esittämälläni tapausesimerkillä. Kun epäilty kertoo kaverilleen hallilla olevasta mönkijästä, tulee luottamuksellisen viestin sisältö viranomaisen eli ulkopuolisen tietoon. Tällöin viestin oikeudellinen luonne muuttuu ratkaisevasti: kyse ei ole enää neitseellisestä viestistä. Vaikka viesti kuuluu yhä luottamuksellisen viestinnän suojan piiriin, sen sisällöstä irrotetun tiedon hyödyntäminen toisessa asiassa ei muodosta uutta perustuslaissa tarkoitettua puuttumista viestin salaisuuteen. Tästä seuraa, että salaisen pakkokeinon käyttö ja ylimääräisen tiedon hyödyntäminen on syytä erottaa toisistaan, ja niitä tulee arvioida erillisinä yksityiselämän suojaan kohdistuvina vaikutuksina. Tulkintaa tukevat myös perustuslain perustelut, joiden mukaan luottamuksellisen viestin salaisuuden ensisijaisena tarkoituksena on suojata liikkeessä olevan viestin sisältö sekä estää sen avaaminen ja paljastuminen ulkopuolisille.

Tulkintani ei kuitenkaan tarkoita ylimääräisen tiedon rajoittamatonta käyttämistä. Koska kyse on edelleen luottamuksellisen viestinnän suojan piiriin kuuluvasta tiedosta, sen hyödyntämisen on täytettävä perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Näiden kriteerien mukaan myös ylimääräistä tietoa koskevan sääntelyn on oltava muun ohella täsmällistä, oikeasuhtaista ja ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista.

Katson, että ylimääräisen tiedon sääntelyä tulisi arvioida ennen kaikkea todistus oikeudellisena kysymyksenä. Toistaiseksi se on nähty lähinnä salaisten pakkokeinojen käyttöalan laajentamisena. Tämä lähestymistapa ohittaa kysymyksen todellisen ytimen. Perimmältään kyse on todisteiden hyväksyttävyydestä – siis todistus oikeuden peruskysymyksestä.

Vallitseva näkökulma on perusteettoman kapea myös siihen nähden, miten merkittävä poikkeus ylimääräisen tiedon sääntely on suomalaisessa todistus oikeudessa. Suomalainen todistus oikeus on 1800-luvulta lähtien rakentunut

vapaan todistusteorian varaan. Tutkimukseni keskeinen havainto on, että nykyinen sääntely horjuttaa tätä systematiikkaa tavalla, joka ei ole sopusoinnussa aineelliseen totuuteen tähtäävien vapaan todistusteorian periaatteiden kanssa. Jos esimerkiksi varastettua mönkijää koskeva tieto olisi saatu epäillyn puhelimeen kohdistetussa laite-etsinnässä (PKL 8:20), sitä olisi voitu käyttää sekä todisteena että pakkokeinon perusteena. Telekuuntelulla hankittuna sama tieto sen sijaan rajautui pois, vaikka sen tosiasiallinen merkitys luottamuksellisen viestin salaisuuden kannalta oli täsmälleen sama.

5. Kohti tasapainoisempaa sääntelyä

Tutkimukseni perusteella esitän kolme lainsäädäntöehdotusta. Ensinnäkin PKL 10:55:ssä säädettyä ylimääräisen tiedon määritelmää on täsmennettävä. Ylimääräisellä tiedolla tulisi tarkoittaa vain sellaista tietoa, jota ei ainoastaan ole saatu jollakin pykälässä mainitulla salaisella pakkokeinolla vaan joka myös kuuluu luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin. Samalla tekninen seuranta (PKL 10:21) olisi perusteltua rajata määritelmän ulkopuolelle, koska kyseisellä pakkokeinolla ei puututa luottamuksellisen viestin salaisuuteen. Määritelmää olisi kuitenkin aiheellista laajentaa siten, että se kattaisi tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta (PKL 10:4), sillä tämä keino voi tuottaa luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Toiseksi on syytä päivittää PKL 10:56.2:ssa oleva ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskeva rikosluettelo. Siihen olisi perusteltua lisätä ampuma-aserikos (RL 41:1, 514/2025) ja räjähdერიкос (RL 44:11, 1143/2016) sekä vankeusuhkaiset omaisuusrikokset. Nykytilanteessa poliisilla ei ole toimivaltaa ryhtyä ylimääräisen tiedon perusteella etsintätoimiin vaarallisten välineiden ja aineiden pois saamiseksi, ellei kyse ole välittömästä turvallisuushasta, jolloin poliisi voi toteuttaa PolL 2:6:n mukaisia toimenpiteitä. Tämä on huolestuttavaa, sillä laittomien aseiden ja räjähteiden saatavuus on kasvanut ja niiden käyttöön liittyvä väkivalta sekä siitä aiheutuva uhka ovat voimistuneet. Samankaltainen epäsuhta ilmenee myös vähäistä vakavampien omaisuusrikosten tapauksessa. Asianomistajalla on oikeutettu intressi siihen, että viranomaisilla on todelliset keinot saattaa rikoksentekijä vastuuseen ja palauttaa anastettu omaisuus takaisin oikealle omistajalleen.

Kolmanneksi ylimääräisen tiedon käyttöedellytyksiä olisi muutoinkin selkeytettävä. Ylimääräistä tietoa tulisi saada käyttää rajoituksetta rikosilmoituksen kirjaamisen (ETL 3:1) ja esitutinnan aloittamisen (ETL 3:3) perusteena. Lisäksi sitä olisi voitava hyödyntää vakavan rikollisuuden torjuntaan liittyvässä analysoiminnassa sekä hallinnollisissa menettelyissä, jotka koskevat valtion virka-

mieslaissa (750/1994) tarkoitettua virkasuhteen päättämistä ja ampuma-asetlain (1/1998) nojalla annetun luvan peruuttamista.

Näillä tarkennuksilla ylimääräisen tiedon sääntely loisi täsmällisen ja kontrolloidun järjestelmän, joka vahvistaisi sekä yksilön oikeusturvaa että rikosprosessin oikeudenmukaisuutta.

6. Ylimääräinen tieto tiedonhallinnan ja valvonnan kohteena

Miten tiedonhallinta liittyy ylimääräisen tiedon problematiikkaan? Tutkimukseni mukaan asianmukainen ylimääräisen tiedon käsittely on keskeinen edellytys sekä tiedon hyödyntämiselle että sen tehokkaalle valvonnalle. Tiedonhallintalain (906/2019) mukaan tiedon on oltava koko elinkaarensa ajan saatavilla, eheää ja luottamuksellista, millä on erityinen merkitys sekä asianosaisten että sivullisten yksityiselämän suojan ja oikeusturvan kannalta. Näistä lähtökohdista poliisin tiedonhallintakäytäntöjä on tutkimushavaintojen perusteella tarpeen kehittää.

Tapausesimerkki tuo esiin, että poliisille syntyy vastuu myös sellaisesta ylimääräisestä tiedosta, jota ei voida käyttää rikoksen selvittämisessä. Tässä yhteydessä on olennaista huomata, että ylimääräistä tietoa voidaan aina käyttää syyttömyyttä tukevana selvityksenä (PKL 10:56.4). Jos esimerkiksi telekuuntelussa ilmenee tutkittavaan tai johonkin muuhun rikokseen liittyvää tietoa, jonka epäilty tai syytetty haluaa esittää puolustuksensa tueksi, sen on lähtökohtaisesti oltava hänen saatavillaan. Puolustuksen on näissä tilanteissa itse voitava arvioida tiedon merkityksellisyys. Näin tiedonhallinta on ratkaisevassa asemassa myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisessa.

Tutkimuksessani osoitan, että ylimääräiseen tietoon liittyvä kokonaisuus ei rajoitu pelkästään sääntelyyn ja tiedonhallintaan vaan siihen kuuluu merkittävänä osana myös laillisuusvalvonta. Kolmannen osatutkimuksen empiirisestä aineistosta käy ilmi, että valvonta on toistaiseksi ollut poliisissa vähäistä, ennen kaikkea dokumentointiin liittyvien haasteiden vuoksi. Näitä vaikeuksia ei kuitenkaan voida pitää perusteena valvonnan laiminlyömiselle. Tehokas valvonta edellyttää tarkoin ohjattua ja järjestettyä tiedonhallintaa, jonka avulla voidaan todentaa, milloin ja millä perusteilla ylimääräistä tietoa on käytetty. On muistettava, että salaisten pakkokeinojen ja niiden yhteydessä kertyvän tiedon hyödyntäminen synnyttää väistämättä kysymyksiä toiminnan lainmukaisuudesta, mikä tekee valvonnasta erityisen tärkeää.

7. Ylimääräinen tieto tulevaisuuden rikosprosessissa

Tutkimushavaintojen valossa katse kääntyy väistämättä tulevaisuuteen. Teknologinen kehitys tulee todennäköisesti lisäämään ylimääräisen tiedon määrää, ja tekoäly mahdollistaa eri lähteistä kertyvän tiedon entistä tehokkaamman seulonnan ja yhdistelyn. Tämä lisää riskejä yksityiselämän suojalle sekä muille perusoikeuksille, ellei sääntelyä, tiedonhallintaa ja laillisuusvalvontaa kehitetä johdonmukaisesti rinnakkain.

Ruotsissa ylimääräisen tiedon käyttäminen on vuodesta 2023 lähtien ollut sallittua syyttäjän päätöksellä suhteellisuusperiaatteen rajoissa. Tämä osoittaa, että vaihtoehtoisia ratkaisuja voidaan toteuttaa oikeusvaltioperiaatteita kunnioittaen. Samalla on aiheellista kysyä, voisiko samansuuntainen kehitys olla mahdollinen myös Suomessa. Vastuu on ensisijaisesti lainsäätäjällä ja perustuslakivaliokunnalla, mutta ei yksinomaan niillä. Keskusteluun on syytä osallistaa myös tutkijat, viranomaiset ja kansalaiset. On meidän yhteinen tehtävämme pohtia, mitä arvoja rikosprosessilla haluamme yhteiskuntana suojata.

Toivon, että tämä tutkimus voi osaltaan avata tuota keskustelua. Tässä mielessä ylimääräisen tiedon problematiikka toimii peilinä sille, miten oikeusvaltio tasapainottaa rikoksen selvittämisen intressin ja yksityiselämän suojan vaatimukset sekä millaisiksi oikeudenmukaisuuden rajat määritämme nyt ja tulevaisuudessa.